

**«ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ
ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ**

ԱՆԺԵԼԻԿԱ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա,
գիտակրթական միջազգային կենտրոն,
հոգեբանության ամբիոն, դասախոս

Համառոտագիր

Հոդվածը ներկայացնում է բարձրագույն կրթական համակարգում «Գիտական հետազոտության հիմունքներ» առարկայի դասավանդման տեսամեթոդաբանական հիմքերը: Մատնանշվում է ժամանակակից հասարակությունների զարգացման պայմաններում առարկայի դասավանդման կարևորությունը: Քննարկվում են «հետազոտություն», «հետազոտող» եզրույթները և սահմանման առանձնահատկությունները: Առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվում գիտական հետազոտության իրականացման նպատակի, մեթոդների ձևակերպման և գրականության մշակման ու վերլուծության հարցադրումներին:

Ներկայացվում են գիտական հետազոտությունների դասակարգման տարբեր հիմքեր՝ ըստ այդ հետազոտության շրջանակներում կիրառված մեթոդների, այն գիտելիքի, որը հետազոտությունը նպատակ ունի ստեղծելու կամ վերհանելու, ըստ այն թիրախային խմբի, որին հետազոտությունն ուղղված է կամ ըստ հետազոտության հիմնախնդրի և այլն:

Ընդհանուր առմամբ, որպես տարածված դասակարգում, առանձնացվում են որակական և քանակական հետազոտությունները: Դրանք տարբերվում են իրականացման տրամաբանությամբ ու սկիզբ են առնում տեսական մոտեցումների վերլուծությունից:

Հոդվածում շեշտադրվում է գիտական հետազոտության կազմակերպման և հանրային պահանջի ձևավորման փոխազդեցությունը ժամանակակից գիտական մտքի զարգացման տեսանկյունից:

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ. գիտական հետազոտություն, դասավանդում, մեթոդներ, հանրային պահանջ, բարձրագույն կրթական համակարգ:

ПРЕПОДАВАНИЕ ПРЕДМЕТА “ОСНОВЫ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ” В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

АНЖЕЛИКА АЙВАЗЯН

Национальная академия наук Республики Армения

Международный научно-образовательный центр

преподаватель кафедры психологии

Аннотация

В статье представлены теоретико-методологические основы преподавания предмета «Основы научного исследования» в системе высшего образования. Подчеркивается важность преподавания предмета в условиях развития современных обществ. Представляются к обсуждению понятия «исследование», «исследователь» и особенности их определения. Уделяется особое внимание определению цели, методов проведения научного исследования, а также обзору и анализу библиографии.

Представлены различные основы для классификации научных исследований: в соответствии с методами, используемыми в исследовании, в соответствии с направлением исследования на создание или выявление научного знания, по принципу организации целевой группы или проблематики исследования и т. д. В целом, качественные и количественные типы исследования представляются в качестве общей классификации. Эти типы различаются по логике реализации задач исследования и начинаются, как правило, с изучения теоретических подходов.

В статье также подчеркивается влияние формирования общественного спроса на организацию научного исследования с точки зрения развития современной научной мысли.

Ключевые слова и словосочетания: научное исследование, преподавание, методы, общественный спрос, система высшего образования.

TEACHING THE SUBJECT “FUNDAMENTALS OF SCIENTIFIC RESEARCH” IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

ANJELIKA AYYAZYAN

National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

International Scientific-Educational Center

Department of Psychology, Lecturer

Abstract

The article presents the theoretical and methodological basis of teaching the subject “Fundamentals of Scientific Research” in the higher education system. The importance of teaching the subject in the conditions of the development of modern societies is emphasized. The terms “research”, “researcher” and the features of their definition are presented. Particular attention is paid to the definition of the goal, methods of conducting scientific research, as well as the review and analysis of the bibliography.

Various basis for the classification of scientific research is presented - according to the methods used in the study, the knowledge that the research aims to create or reveal, according to the target group or research issue selection. In general, qualitative or quantitative research is separated as a standard classification. These types differ by the logic of implementation and, as a rule, begin with analyzing theoretical approaches.

The influence of the formation of social demand on the organization of scientific research from the point of view of the development of modern scientific thought is also emphasized in the article.

Keywords and phrases: scientific research, teaching, methods, social demand, higher education system.

«Գիտական հետազոտության հիմունքներ» առարկայի դասավանդումը բարձրագույն կրթական համակարգում մեծ կարևորություն է ներկայացնում: Առարկայի հանդեպ աճող հետաքրքրությունը մասնագետների և ուսանողների շրջանում մեծապես պայմանավորված է հասարակության արագընթաց զարգացման առանձնահատկություններով, ինչպես նաև՝ անձի ու սոցիալական միջավայրի հետազոտման հանրային պահանջների փոփոխություններով: Այս առարկայի ներմուծմամբ բարձրագույն կրթական համակարգ կարող ենք փաստել գիտական մտքի և սոցիալական միջավայրի որոշակի փոխազդեցությունների մասին: Մասնավորապես, առարկայի շրջանակներում քննարկվում են հանրության պահանջների ձևավորման կամ տրանսֆորմացիայի փոխկապվածությունը գիտական հետազոտության ուղղվածության, հետազոտության էթիկայի նորմերի և արդյունքների հուսալիության չափանիշների հետ: Հանրության պահանջները հասկանալու համար անհրաժեշտ է իրականացնել բազմակողմանի վերլուծություններ: Այդ պատճառով հակիրճ անդրադառնանք հետազոտության ժամանակակից ընկալման

և «Գիտական հետազոտության հիմունքներ» առարկայի դասավանդման ընթացքում քննարկվող հարցադրումներին:

Թերևս, մի շարք հեղինակների կողմից նշվել է, որ չկա «հետազոտություն» հասկացության մեկ ու ամբողջական, վերջնական սահմանում: Պատճառը գուցե այն է, որ գիտական հետազոտության տեսակները տարբեր են կամ գիտական հետազոտությունն ու հետազոտվող իրականությունն այնքան բազմազան են, որ դժվար է այն միանշանակորեն սահմանել:

Որոշ սահմանումներում [6] «հետազոտությունը» ներկայացվում է որպես համակարգված գործողությունների ամբողջություն, շարք, հաջորդականություն, որի նպատակն է փաստերի բացահայտումն ու մեկնաբանությունը, վարկածների հաստատումը/հերքումը, տեսական և գործնական հայացքների վերանայումը: Հաշվի առնելով հետազոտության կարևորությունը որոշակի քաղաքականությունների իրականացման համար՝ այն սահմանվում է նաև որպես քաղաքականությունների ուղղորդման միջոց [2]:

Մեծ մասամբ, գիտական հետազոտությունը որոշակի թեմայով կամ որոշակի երևույթի մասին տեղեկատվության հավաքագրման և վերլուծման գործընթացն է:

Ըստ Սթինհաուգի [7]՝ գիտական հետազոտությունը համակարգված հարցադրումների ամբողջություն է, որը (կամ որից ստացված տեղեկատվությունը) հրապարակայնացվում է:

Քեմբրիջի առցանց բառարանը [4] նշում է, որ հետազոտողը մեկն է, որը զգուշորեն ուսումնասիրում է մի որևէ երևույթ՝ հատկապես այդ երևույթի մասին նոր տեղեկատվություն բացահայտելու/ստանալու կամ այդ երևույթն ավելի լավ հասկանալու նպատակով:

«Հետազոտողը», ըստ էության, մասնագիտություն է: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով արդի աշխարհում հետազոտական հմտությունների ու հետազոտություններից ստացված տեղեկատվության կարևորությունը, շատերն են հետազոտություն իրականացնում՝ չլինելով մասնագետ: Մի կողմ թողնելով հետազոտության որակի խնդիրը՝ կարևոր է հասկանալ, որ հետազոտողի դերում կարող են հայտնվել բոլորը: Յուրաքանչյուր ոք, որ իր առջև դնում է աշխարհը մեթոդապես ճանաչելու հիմնախնդիրը, արդեն իսկ ստանձնում է հետազոտողի դերը:

Անշուշտ, մասնագետ-հետազոտողների ու հետազոտական մասնագիտացված կազմակերպությունների իրականացրած աշխատանքը հիմնարար նշանակություն ունի ինչպես գիտության, այնպես էլ իրականության ընկալման ու այն վերափոխելու համար, սակայն ներկայումս մարդկանցից ա-

վելի ու ավելի են պահանջվում հետազոտական այնպիսի հմտություններ, որոնք համահունչ կլինեն ոչ միայն մասնագիտական պահանջներին, այլև բարոյահոգեբանական դաստիարակությանն ու բարոյական փիլիսոփայությանը: Քաղաքացիական հասարակությաններկայացուցիչներն ավելի ու ավելի են հմտանում սոցիալական հետազոտությունների իրականացման մեջ՝ ներգրավելով հետազոտողների, ձեռք բերելով հետազոտական հմտություններ, զարգացնելով հետազոտական ու վերլուծական կարողություններ:

Հետազոտողի դերը ստանձնելու պարագայում, սակայն, էական է հետևել հետազոտական տրամաբանության կանոններին ու հետազոտական էթիկային:

Մասնավորապես, էթիկապես ընդունելի են այն հետազոտությունները, որոնց շրջանակներում ներգրավված հետազոտվող հանրությանը նախապես ամբողջական տեղեկատվություն է տրամադրվում իրականացվելիք հետազոտության մասին ու հետազոտողը/հետազոտական կազմակերպությունը ստանում է հետազոտությանը մասնակցողների գրավոր համաձայնությունը:

Հետազոտական հիմնախնդիրը որոշակի և հասկանալի ձևակերպում է պահանջում այն երևույթի մասին, որը մենք ցանկանում ենք հետազոտել՝ երևույթի հետ կապված իրավիճակը փոփոխելու, դժվարությունների հասկացման, տեսականորեն կամ գործնականորեն առկա հարցերին պատասխաններ գտնելու համար [3]:

Հետազոտական հիմնախնդրի մասին մտածելիս մենք դեռևս չենք պատասխանում այն հարցին, թե ինչպես ենք իրականացնելու հետազոտությունը, սակայն վերջինիս մասին հստակ պատկերացումը հետազոտական նախագծի ամուր հիմքն է:

Հասարակական գիտություններում գիտական հետազոտության հիմնախնդիրների բնութագրման ու տարբերակման հնարավորությունները բազմաթիվ են: Ընդհանրացնելով կարող ենք ասել, որ լինում են ճանաչողական/նկարագրական, համեմատություն ենթադրող և երևույթների միջև կապերի բացահայտում ենթադրող հիմնախնդիրների տեսակներ:

Ճանաչողական/նկարագրական հիմնախնդիրները հետազոտության առարկա են դառնում, երբ որևէ երևույթ, իրավիճակ, կարգավիճակ մեծ կարևորություն ունի, սակայն դրա մասին տեսության և պրակտիկայի դաշտում բավարար տեղեկատվության պակաս կա:

Համեմատություն ենթադրող հիմնախնդիրները կարող են վերա-

բերվել հասարակության մի քանի խմբերի, մի քանի երևույթների, միևնույն սոցիալական խմբի տարբեր կարգավիճակների ըմբռնմանը՝ համեմատություն կատարելու համատեքստում:

Երևույթների միջև կապերի բացահայտումներ ենթադրող հիմնախնդիրները հիմնականում քանակական բնույթի են ու ներկայացվում են վիճակագրության միջոցով, որոնք դեռևս բացահայտված չեն տվյալ սոցիալական համատեքստում կամ առկա հետազոտությունների շրջանակներում:

Հիմնախնդրի հիմնավորումը նույնպես հետազոտական և վերլուծական աշխատանք է, քանի որ ներկայացնում է հիմնախնդրի՝ հետազոտված լինելու աստիճանը, մատնանշում է, թե ինչ տեսական մոտեցումներ կան հիմնախնդրի կամ դրան առնչվող թեմաների վերլուծություններում:

Գրականության վերլուծության՝ որպես հետազոտության բաղադրատարրի գրավականը հղումներ իրականացնելու մեջ է, քանի որ աղբյուրներ գտնելն ու հղումներ կատարելը կարևոր գործընթաց է, որի իրականացման հմտությունները պետք է ձեռք բերել և մշակել: Եթե փորձենք քայլ առ քայլ նկարագրել գրականության վերլուծության գործընթացը, ապա գրականության վերլուծություն կատարելու հետազոտական կարողությունների մշակումը կներկայացվի հետևյալ հաջորդականությամբ.

Քայլ 1: որոշակիացնել հղումներ կատարելու մեթոդը,

Քայլ 2: որոշակիացնել վերլուծության թեման,

Քայլ 3: հստակեցնել գրականությունը, որն ընթերցվելու է և ենթարկվելու վերլուծության,

Քայլ 4: վերլուծել գրականությունը,

Քայլ 5: ընդհանրացնել վերլուծությունը, քարտեզագրել հիմնական հասկացությունները,

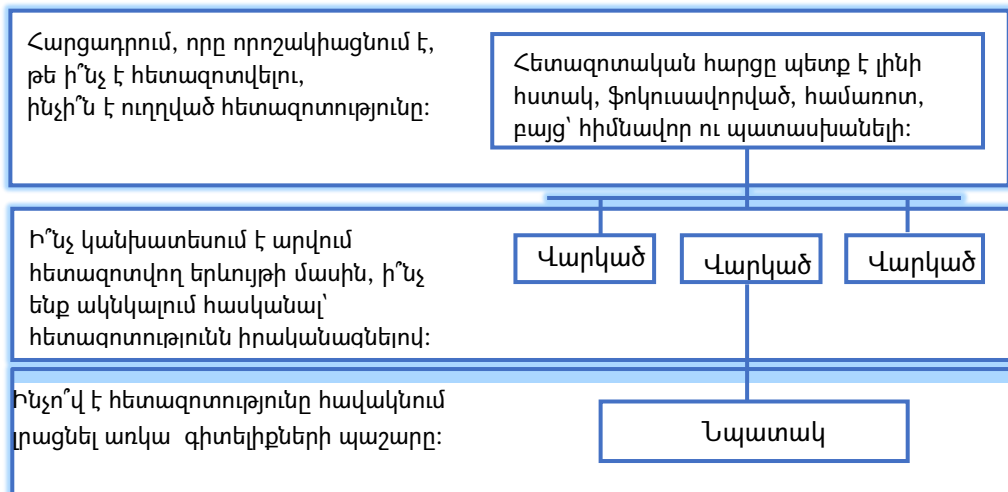
Քայլ 6: համադրել ընթերցված նյութը,

Քայլ 7: գրի առնել հետազոտության գրականության վերլուծությունը:

Ընդհանուր առմամբ, առարկայի դասավանդման շրջանակներում ընդգծվում է, որ ցանկացած գործունեության ընթացք կամ գործունեության արդյունք, որը նպաստում է անձի հետազոտական կարողությունների զարգացմանը, կարելի է արտահայտել համապատասխան կերպ [1].

- դրական գնահատում (սատարել, կողմնակից լինել, պնդել, տեսնել, ըմբռնել, հիմնավորել),
- չեզոք գնահատում (հասցեագրել, հղում անել, մեկնաբանել, դիտարկել),

- դեռևս հաստատման ենթակա գնահատում (ենթադրել, առաջարկել, քննարկել),
- քննադատական գնահատում (Ժխտել, քննադատել, հերքել, հաստատել, իմաստավորել) (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. Գիտական հետազոտության կազմակերպման կառուցվածքը

Այս մոտեցումը, այլ խոսքերով, մեկ գործունեության ընթացքում գնահատողական մի քանի եզրահանգումներ կատարելու կարողությունը, ցույց է տալիս վարկածների փոխկապվածությունը հետազոտական հարցի և նպատակի հետ:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք փաստել, որ «Գիտական հետազոտության հիմունքներ» առարկայի շրջանակներում անհրաժեշտ է ոչ միայն բնութագրել «հետազոտություն» եզրույթը, այլև բնութագրել հետազոտության իրականացման գիտական հիմքերը.

- ✓ Հետազոտական հիմնախնդրի հիմնավորում/արդիականության ձևակերպում (գրականության վերլուծությամբ),
- ✓ Հետազոտության նպատակ,
- ✓ Հետազոտության խնդիրներ,
- ✓ Վարկած(ներ),
- ✓ Մեթոդաբանություն (մեթոդի տեսությունը), մեթոդներ,
- ✓ Ընտրանք՝ մեթոդաբանությունը, հաշվարկը, դեպքերի ընտրությունը որակական հետազոտության պարագայում,
- ✓ Տվյալների վերլուծության մեթոդաբանությունը (կարող է

տեղադրվել մեթոդաբանության բաժնում կամ կարող է ներկայացվել առանձին),

- ✓ Գրականության ցանկը
- ✓ Հետազոտության ժամանակացույցը, բյուջեն (առկայության դեպքում) և գործիքները՝ հարցաթերթ, դիտարկման քարտ և այլն:

Բազմաթիվ են հետազոտության նախագծմանը վերաբերող մեթոդաբանական դասագրքերը և ուղեցույցերը [5]: Հետազոտության նախագծումը նույնպես կախված է հետազոտության որակական, քանակական կամ խառը մեթոդներով իրականացնելուց:

Առարկայի դասավանդման ընթացքում կարևոր է տարանջատել անհատական և թիմային հետազոտական նախագծերը: Սովորաբար, անհատական հետազոտական նախագծերն ավելի փոքրածավալ են ու ենթադրում են ավելի քիչ ռեսուրսների կիրառություն: Այդուհանդերձ, հետազոտության որակն ու արժեքը չեն չափվում դրա վրա ներդրված ֆինանսական ռեսուրսների չափով. այստեղ հիմնարար են մարդկային հետազոտական ռեսուրսները, ձեռքբերված կամ գործարկված հետազոտական կարողություններն ու մեթոդաբանությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Academic Coaching and Writing LLC (2017) Writing a literature review. [Online] Available at: <https://www.academiccoachingandwriting.org/dissertation-doctor/resources/writing-a-literature-review>
2. Becker S., Bryman A., Ferguson H., Understanding research for social policy and social work (second edition): Themes, methods and approaches, Policy Press., 448 p.
3. Bryman, Alan. “The Research Question in Social Research: What is its Role?” International Journal of Social Research Methodology 10 (2007): 5-20.
4. Cambridge University Press, 2017, Definition of “researcher” from the Cambridge Business English Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
5. Cresswell, W. J. (2014) Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. CA; London, New Dehli: Sage publications.
6. Merriam Webster’s Collegiate Dictionary, Definition of Research, <https://www.merriamwebster.com/dictionary/research> [N. Y., 2017]
7. Steenhouse, L. (1978) Applying Research to Education, <https://www.uea.ac.Uk/documents/4059364/4994243/Stenhouse-1978> Applying+Research+to+education.pdf/24ec7b40-ac56-46d2-8f8f-2bb7b4c53ac4